

Fitxa tècnica

- Nom: Banyes de Sant Elm.
- Imatge/s.

Imatge/s: Lluís Coromina Verdaguer [29/08/2018].

Per a més imatges, vegeu: <http://mmb.cat/catalegs/vista-dels-banyes-sant-elm-a-sant-feliu-de-guixols/> [Consultat: 16/06/2019]. Vista dels Banyes de Sant Elm, a Sant Feliu de Guíxols.

- Tipologia de lloc de memòria: Banyes de mar.
- Situació:
 - o Adreça: Pg. Marítim del President Irla, 15.
 - o Municipi: Sant Feliu de Guíxols.
 - o Comarca: Baix Empordà.
 - o Província: Girona.
 - o Comunitat autònoma: Catalunya.
- Autor/s: General Guitart i Lostaló (Barcelona, 1859-1926) fou un arquitecte modernista titulat el 28 de gener de 1887. Ajudant d'Elies Rogent, fou professor de fusteria i mobles (1892). Fou arquitecte municipal de Sant Feliu de Guíxols –i d'altres poblacions com Santa Perpetua de Moguda–, on realitzà el Pla General de Reforma Urbana (1897) i diversos edificis notables, així com el projecte del passeig de Guíxols o els safareigs del Puig (Bussot, 2000).
- Promotor: Baldomero Ribot.
- Data: 1893.
- Descripció:

A les acaballes del segle XVIII en diversos països europeus es descobrí la platja com a indret de lleure, valorant-lo estèticament; naixeren les pràctiques balneàries marítimes, correlacionades amb l'ús terapèutic de l'aigua de mar (Tatjer, 2012: 17). Durant les dècades de 1860 i 1870 proliferaren manuals destinats a banyistes; s'estengué el fet de valorar el paisatge, la natura i els banyes de mar, produint una transformació notable de la costa catalana. Sant Feliu de Guíxols era el nucli turístic més important de la naixent 'Costa Brava' (Agulló, 1908), on lleure i estiuieig completaven les activitats tradicionals de pesca, mar i suro.

L'evolució del turisme balneari i la talassoteràpia a Catalunya és fruit d'una amalgama complexa amb la interrelació i la retroalimentació d'elements d'índole econòmica, social o cultural, lligats a un discurs higienicosanitari (San Martín [et al.], 2012: 155). De la visió de la primera meitat del segle XIX que el mar i la platja debilitaven el cos, en tant que terreny de costellades, berenars i disbauxa, tendencialment el mar i la platja adquiriren un valor terapèutic

i preventiu. Els banys –com a dispositiu sanitari– derivà primer cap a la lògica esportiva i llavors cap a l'element lúdic (San Martín [et al.], 2012: 158).

Al poble guixolenc, d'ençà de 1875, a l'estiu s'instal·laren a la platja algunes casetes de banys al sector de la Pedrera –Banys, d'onada o de mar, de la Pedrera–, entre les roques de la Galera i de Santa Rosaria; fou una iniciativa primerenca i pionera –els primers a obrir a l'ulteriorment anomenada “Costa Brava”– per part del comerciant guixolenc Antoni Romaguera i Noatllas, que el 1882 erigí una petita construcció auxiliar de caràcter estable, feta de fusta, per atendre la clientela estiuenca; en mots de Gaziel: “Els establiments de banys de mar eren instal·lacions rudimentàries que només es muntaven els mesos d'estiu –com els envelats. No passaven mai de barraques de fusta, a la vora de l'aigua, amb departaments d'homes i dones, rigorosament separats” (Gaziel, 1963: 295).

Els banys primerencs eren pensats per a persones que patien algunes malalties i seguien prescripció mèdica (San Martín [et al.], 2012: 160). Mentre el bany curt era per la gent que patia raquitisme, anèmia o gent que es refredava amb facilitat, atès que afavoria la reacció ràpida i enèrgica; els banys de llarga durada eren per als trastorns nerviosos –des de neuràlgies, hipocondria, histèria o migranyes. Entre 1891 i 1893 els banys foren traspassats a l'empresa Salvador, Dolz y Cía. El 1893 foren adquirits els drets d'explotació per Baldomero Ribot i Roc Sala i Oliu, que completaren un autèntic –i permanent– balneari (1895), dirigit per l'arquitecte General Guitart i Lostaló; l'establiment es conegué popularment com “els banys d'en Baldomero” i oficialment –des de 1893– com a Nuevo Balneario Guixolense.

Era un edifici d'obra situat al peu del pintoresc indret de la Pedrera, que seguia el model tradicional de les primeres cases de banys de la costa catalana. De planta rectangular de 210 m² de superfície, disposava d'un gran vestíbul, serveis de cuina, saló, cafè i vuit dependències individuals destinades a banys, estructura que es completava amb una àmplia galeria. Fins i tot l'aigua es podia escalfar –en casos amb circumstàncies especials que impossibilitaven entrar al mar als banyistes– en un intent d'assemblar-se a les aigües termals i mineromedicinals. Actuaren també com a club esportiu –celebrant festes aquàtiques i de natació– i centre de dinamització cultural. El 1913 Sant Feliu ja era esmentat com a lloc d'estiueig de la Costa Brava i, a 1915, l'Ajuntament sol·licità permís per ocupar terrenys de la zona marítima i dedicar-los a passeig i jardins.

Per copsar la importància fisiològicocurativa dels banys de mar, tal com sustenta Joan Prim: la “expresión «baños de mar» con la cual todavía hoy designamos los balnearios de cura marítima, indica el predominio de uno de los procedimientos de la talasoterapia, que es el baño de mar” (Bussot, 2002: 168). El 1919 s'inicià la transformació impulsada per l'industrial i hisendat barceloní Pere Rius i Calvet, propietari dels Banys d'*En Baldomero* o *Balneario Guixolense* i part de la muntanya de Sant Elm, amb la lògica de convertir la muntanya de Sant Elm en una ciutat-jardí amb segones residències per als estiuejants de la burgesia barcelonina, a saber: l'oci de la burgesia benestant, en tant que club esportiu i centre de dinamització cultural (Suquet [et al.], 2015: 19).

Incorporà les últimes tendències en talassoteràpia per atraure visitants. El Doctor Joan Prim, metge dels Banys de Sant Elm, descrivia l'augment notable dels serveis terapèutics del nou balneari (San Martín [et al.], 2012: 161). Nogensmenys, les instal·lacions havien estat pensades per les cures de salut de les classes benestants, amb preus d'entrada elevats. El 1922 es rehabilità i millorà notablement l'antic establiment de Banys –de Can Rius–, sota la direcció de l'arquitecte Joan Bordas i Salellas (1920-1922). S'incorporaren aleshores banys de mar calents en cabina, dutxes, banys de vapor, piscina interior coberta i una gran terrassa volada. També s'aixecaren cent cinquanta-dues casetes de bany de fusta, a més de mobiliari esportiu –en context de consolidació, massificació i popularització del fenomen esportiu que hom qualifica

de cristallització del procés 'd'esportivització social'– i una secció de talassoteràpia amb personal especialitzat. Tots aquests equipaments situaren aquest establiment entre els millors de la costa mediterrània. La burgesia catalana podia gaudir d'un lloc de reunió amb totes les comoditats i amb pràctiques esportives.

El 15 de juliol de 1922 s'inauguraren els banys. Fou el 20 d'agost de 1922 quan el pioner club de natació català, el Club Natació de Barcelona, portà a Sant Feliu dos equips de waterpolo que feren un partit, així com nedadors de velocitat i de fons, i nedadors locals que celebraren dues proves, una de resistència i una de sota aigua (Auladell, 2009: 19-22). Fou la punta de llança per formar un primer club de natació, el Club de Natació Guíxols. El 12 i 13 d'agost de 1923 se celebraren els Campionats de Catalunya de Natació a Sant Feliu a les instal·lacions dels Banyes de Sant Elm, i foren un èxit tant en l'assistència de públic com de participació, fet que significà una consolidació del Club de Natació Guíxols i dels Banyes de Sant Elm.

A les dècades de 1910, 1920 i 1930 hi hagué una primera "popularització" dels banys, amb notable incidència de noves pautes socioculturals, com l'alliberament del cos, en les quals les concepcions higièniques i estètiques –des de la hidroteràpia fins a bronzejar-se– s'estenien a totes les classes socials, correlacionades amb la irrupció del vegetarianisme i el nudisme (Tatjer, 2012: 66). En el context on proliferà l'estiueig entre les classes mitjanes, és també el moment de la millora qualitativa i quantitativa de les xarxes de comunicacions, així com les pràctiques esportives –tals com la natació. Irromperen les vacances pagades i la jornada anglesa, fets que feren augmentar el temps lliure que alguns aprofitaven per anar a la platja (Tatjer, 2012: 69). Tendencialment, amb la massificació de la pràctica del bany, s'amalgama la finalitat lúdica, recreativa i esportiva, en detriment del component mèdic i sanitari. La societat *Urbanización y Baños de San Telmo*, d'en Pere Rius, s'encarregà de la urbanització per a la burgesia adinerada de la muntanya de Sant Elm, una ciutat-jardí. El 1928 ja hi havia un passeig marítim i una quinzena de residències, entre les quals estiuejaven coneguts membres de l'elit catalana.

La costa catalana fou severament castigada, eminentment les poblacions portuàries i industrials tals com Sant Feliu de Guíxols, arran dels estralls dels vaixells de guerra i les aviacions italogermàniques 'nazifeixistes' (Tatjer, 2012: 136). Els Banyes de Sant Elm patiren perpetrats bombardeigs, amb grans destrosses, encetant un període d'ocàs fins a 1953. La pràctica medicosanitària i esportiva quedà desmantellada. A l'establiment, durant la dictadura franquista, s'imprimí una llarga postguerra (1939-1960), on, malgrat les restriccions de mobilitat, els nuclis d'estiueig mantingueren llur funció, si bé circumscrites a una lògica més local i també d'alt nivell economicocultural, juntament amb artistes i alguns estrangers. Els Banyes de Sant Elm conservaren la seva doble funció de lleure i terapèutica, amb banys de pica, fins que el 1953 foren comprats per l'empresa Turispania, S. L. Es convertiria aleshores en un centre turístic de sol i platja, com a restaurant i balneari, desestimant la idea del balneari.

L'adveniment de la fi dels tradicionals balnearis emergí arran del *boom* immobiliari sorgit durant la dècada de 1960. El 1960 es reconstruïren i es transformaren els Banyes de Sant Elm per esdevenir una sala de festes amb el nom de *Royal Cliper Sant Elm*, canviant-se el 1968 per *Cliper's Boite*, on actuaren conjunts musicals de moda. Els balnearis tradicionals s'havien acabat. Citem literalment els mots de Tatjer: "La proliferació d'urbanitzacions amb blocs d'apartaments, tant al litoral com a les serralades properes, convertí en objecte d'especulació molts dels històrics balnearis i de les antigues viles d'estiueig [...] L'agonia d'aquests establiments, que durant més d'un segle havien estat al servei dels banyistes fou lenta. Uns hagueren de tancar per deixar pas a noves intervencions urbanístiques. Altres perquè les concessions havien arribat a la seva fi i no foren renovades, ja que la nova legislació de costes, molt restrictiva, no ho permeté" (Tatjer, 2012: 173-174). Els grans artefactes d'aquesta índole foren enderrocats, mutilats, transformats o reconvertits.

Rebatejat com a *Palm Beach* –com a sala de ball o discoteca– el local funcionà a la dècada dels noranta fins fa pocs anys. A tall de reflexió: “no és menys cert que, amb la desaparició d'establiments com [...] els banys de Sant Elm [...], entre molts altres, s'ha perdut un important patrimoni cultural i arquitectònic, testimoni d'una manera d'entendre el bany i el lleure marítim durant més de dos segles” (Tatjer, 2012: 176). L'edifici és un vestigi de l'arquitectura balnearia i un paradigma de les pràctiques de banys de mar a la costa catalana. En sessió plenària es decidí rehabilitar-lo per a un ús turisticocultural, tal que declarant-lo Bé d'Interès Local, en l'edicte del 31 de gener de 2013 (Pinilla, 2009; Agulló, 2016: 18).

- Bibliografia/Webgrafia.

ABARCA, Puri. “La recuperació dels banys de Sant Elm”. *Revista de Girona*, 285, 2014, p. 7.

AGULLÓ, Emili. “Ultimàtum a la concessió del Palm Beach de Sant Feliu”. *El Punt Avui*, 05/07/2016, p. 18.

ALEMANY NADAL, Sílvia; Laura FRANCÈS SAN MARTÍN. “Un patrimonio frágil. Salud y baños de mar en la Costa Brava”. Dins Joaquim M. PUIGVERT; Narcís FIGUERAS (coords.). *Balnearios, veraneo, literatura. Agua y salud en la España contemporánea*. Madrid: Marcial Pons, 2018, pp. 269-280.

AJUNTAMENT DE SANT FELIU DE GUÍXOLS. Catàleg del Patrimoni Arquitectònic i Elements d'Interès Històric i Artístic, http://guixols.cat/file/docs_ajuntament/urbanisme/CP-343.pdf [Consultat: 16/06/2019].

AULADELL, J. “Ganxons a l'aigua!”. *Revista L'Arjau*, 60, 2009, pp. 19-22.

BORRELL, Miquel; Verònica GARCIA; Àngel JIMÉNEZ. *Visions. Sant Feliu de Guíxols*. Santa Coloma de Farners: Editorial La Trona, 2006.

BUSSOT, G. “Planificació i disseny dels banys de Sant Elm”. *Revista L'Arjau*, 60, 2009, pp. 16-18.

–. *Sant Feliu de Guíxols (1800-1930). Indústries, comerços i serveis*. Sant Feliu de Guíxols: El Carrilet Edicions, 2002, pp. 166-172.

DIVERSOS AUTORS. *L'Abans. Sant Feliu de Guíxols. Recull gràfic, 1960-1990*. Sant Feliu de Guíxols: Editorial Efadós, 2016, p. 429.

FRANCÈS, L. “Banys de Salut”. *Revista L'Arjau*, 60, 2009, pp. 23-26.

–; Josep M. COMELLES ESTEBAN; Sílvia ALEMANY NADAL. “Salut, banys de mar i el primer turisme de litoral a la futura Costa Brava”, dins Diversos autos. *Turisme, Gastronomia, Oci i Salut als municipis valencians: una perspectiva històrica*. Sant Vicent del Raspeig: Seminari d'Estudis sobre la Ciència, 2012, pp. 153-173.

PINILLA, Òscar. “Sant Feliu protegeix l'edifici dels Banys de Sant Elm perquè Costes no l'enderroqui”. *El Punt Avui*, 31/10/2009.

SÁNCHEZ, F. “Els banys més antics de la Costa Brava”. *Revista L'Arjau*, 60, 2009, pp. 12-15.

SUQUET, M. A. “Els Banys de Sant Elm, objecte d'un treball de recerca de Batxillerat”. *Revista L'Arjau*, 60, 2009, pp. 17-29.

–; Marc AULADELL; Josep AULADELL. *Sant Feliu de Guíxols desaparegut*. El Papiol: Editorial Efadós, 2015, pp. 12-19.

TATJER, Mercè. "Els Banys de mar a la costa catalana als segles XIX i XX". *Revista L'Arjau*, 60, 2009, pp. 6-11.

–. *Els banys de mar a Catalunya*. Barcelona: Albertí Editor, 2012.

<http://www.socsantfeliudeguixols.com/ca/antiguitats/529-l-atelier> [Consultat: 16/06/2019].

- Altres observacions.